

УДК 378.018.8:81]:001.895-021.142.3(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2025-20.14>

ПОТЕНЦІАЛ ОКРЕМИХ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ФАХОВОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

ТОРЧИНСЬКА НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри слов'янської філології
Хмельницький національний університет
torchynskan@khmnu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-6182-0027

ТОРЧИНСЬКИЙ МИХАЙЛО МИКОЛАЙОВИЧ

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української філології
Хмельницький національний університет
torchynskyim@khmnu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-5268-0237

У статті наголошено на гостроті проблеми модернізації вищої школи педагогічного спрямування, визначено лінгводидактику як галузь посиленого пошуку найдоцільніших інноваційних технологій, здійснено аналіз ефективності їх застосування під час лінгвістичної підготовки.

Філологічна освіта потребує особливої уваги в аспекті добору, доцільності й ефективності інноваційних технологій, усунення чи зменшення відірваності сучасних запитів і освітніх потреб від старих способів, методів, методик, технік і технологій продукування та засвоєння знань. Використання педагогічних інноваційних технологій під час підготовки філологів стали об'єктом наукового інтересу низки лінгводидактів.

Мета статті – з'ясувати специфіку застосування інноваційних технологій, зокрема технології проблемного навчання, під час підготовки сучасного вчителя-філолога в процесі викладання дисциплін лінгвістичного циклу.

До інноваційних педагогічних належать технології інформаційно-комунікативна, кредитно-модульного, проблемного, проєктного, ігрового, контекстного навчання тощо. Особливу увагу зосереджено на технології проблемного навчання, яке більш доцільно застосовувати під час вивчення теоретичних аспектів тієї чи іншої дисципліни, оскільки здобувачі освіти можуть висловлювати власне бачення, підтверджуючи думки певними фактами. У статті зосереджено увагу на можливостях використовувати технології проблемного навчання під час вивчення сучасної української літературної мови в закладах вищої освіти. Крім того, звертається увага на нові виклики в системі вищої освіти, пов'язані з появою штучного інтелекту, що спонукає сучасного педагога до зміни формулювання і змісту завдань, які він ставить перед здобувачами освіти.

Ключові слова: інновація, інноваційні педагогічні технології, проблемне навчання, сучасна українська літературна мова.

Постановка проблеми. Сьогоднішній світ, його динамічний розвиток, активне впровадження цифрових технологій у всі сфери діяльності людства (виробництво, медицину, науку, культуру, мистецтво тощо) потребує наявності на ринку праці висококваліфікованих кадрів. Зміни світобачення, орієнтація на конкурентоздатних фахівців, зміщення акцентів на пріоритетність окремих компетентностей і компетенцій – усе це призводить до чіткого усвідомлення необхідності адекват-

ного реагування насамперед освітньої галузі, спонукає до нових пошуків технік, технологій, алгоритмів і механізмів підготовки таких інноваційно орієнтованих фахівців, які мають задовольняти оновлені потреби й запити сучасного людства.

У фокусі змін в освіті початку ХХІ ст. особливо важливим видається необхідність модернізації вищої освіти. Пріоритетним орієнтиром діяльності вищої школи стає розвиток як фундаментальних теоретичних

досліджень, так і зорієнтованих на практичне застосування інноваційних прикладних студій, що є необхідним у процесі підготовки конкурентоспроможних фахівців. Думка щодо існування відриву між фундаментальною та прикладною педагогічною інновацією не є новою.

Філологічна вища освіта потребує особливої уваги в аспекті добору, доцільності й ефективності інноваційних технологій, оскільки саме лінгвісти та літератори мають бути чи не найбільш ерудованими носіями національної ідентифікації, з високими гуманними ідеалами й орієнтирами для інших членів спільноти в самоосвіті та самовдосконаленні.

Вищезазначене переконує в актуальності вивчення ефективності використання інноваційних технологій, усунення чи зменшення відірваності сучасних запитів та освітніх потреб від старих способів, методів, методик, технік і технологій представлення й засвоєння знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання педагогічних інноваційних технологій під час підготовки філологів стали об'єктом наукового зацікавлення таких лінгводидактів, як Т. Близнюк, М. Братко, О. Дияк, В. Желанова, І. Леонтьєва, Н. Подлевська, О. Пометун, О. Ранюк та ін.

Однією з найновіших праць, присвячених питанню інноваційності, є колективна монографія «Інноваційність розвитку вищої педагогічної освіти: від теорії до практики» (за заг. ред. Л. Хоружої), у якій автори проаналізували теоретичні засади інноваційного розвитку вищої освіти, обґрунтували концептуальну модель реалізації цього процесу, поділилися власними напрацюваннями й запропонували певні діагностичні методики оцінки інноваційного розвитку педагога [3], зауваживши при цьому, що «для ефективного застосування інноваційних практик викладачу важливо бути поінформованим про інноваційні педагогічні технології, грамотним у володінні їх змістом та методикою, володіти культурою використання інновацій в освітньому процесі, опанувати особистісну позицію щодо необхідності використання інноваційних педагогічних технологій» [3, с. 6].

Мета дослідження – з'ясувати специфіку застосування інноваційних технологій, зокрема технології проблемного навчання, під час підготовки сучасного вчителя-філолога в процесі викладання дисциплін лінгвістичного циклу.

Виклад основного матеріалу. Станом на сьогодні питання інновацій і новітніх технологій торкається всіх суспільних сфер: економіки, виробництва, медицини, науки, культури. Проте, на нашу думку, чи не найбільше використання різних інноваційних технологій потребує саме освіта, адже для підготовки висококваліфікованих кадрів у всіх галузях знань на перший план виходить необхідність адаптувати до сучасних потреб і запитів насамперед освітян, які формуватимуть ті компетенції і компетентності, що стануть запорукою прогресу, його рушійною силою та імпульсом.

Незважаючи на досить довготривалий пошук найефективніших шляхів таких технологій, донині точаться суперечки навколо навіть не самого тлумачення, розуміння та класифікації інноваційних педагогічних технологій, а суті поняття «інновація». Зрозуміло, щоб досягти певних показників у сучасній освітній галузі, потрібно поширювати нові ідеї, реалізовувати нові форми, методи, технології.

Укладачі «Енциклопедії освіти» визначають інновацію як «...необхідність відповідати викликові глобалізаційних трансформацій, екологічних проблем, полікультурних тенденцій у світі» [2, с. 339].

Поняття «інновація» комплексне й багатогранне. З одного боку, її можна розглядати як процес уведення до діяльності новітніх ідей; з іншого – це заміна існуючого, застарілого чи неефективного способу ведення певної діяльності на новітній, такий, що відповідає сучасним вимогам і запитам, результатом чого стає оновлення певної системи; третій вектор трактування інновації зводиться до того, що це вже сам результат нововведень, удосконалень, покращень, тобто принципово інший наслідок певної діяльності завдяки ведення її новими методами чи способами. На нашу думку, такі три погляди варто об'єднати

та вважати інновацією і способи ведення діяльності, і сам процес її втілення, і результат. Отже, у сучасних умовах пріоритетною в освіті стає модернізація усіх її складників, що дає змогу формувати кваліфікованого фахівця, який міг би реалізувати свій потенціал.

У цьому контексті нам імпонує визначення, запропоноване авторами вищезгаданої монографії: «Інновація освіти – цілеспрямований процес змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог, а сама освіта перетворюється на ефективний важіль економіки знань, на інноваційне середовище, у якому студенти отримують навички і вміння самостійно оволодівати знаннями протягом життя та застосовувати це знання в практичній діяльності» [3, с. 229].

Для якісного вдосконалення педагогічної системи потрібні інноваційні ідеї, процеси, засоби, які дають позитивний результат лише у взаємодії «викладач – здобувач освіти». Коли бачиш результат, віддачу, тоді бажання працювати, творити, вчити далі лише росте.

Одним із першочергових завдань сучасної вищої освіти в Україні, як і у світовій педагогіці, постає необхідність пошуку нових педагогічних технологій, які базуються на відмові від застарілої системи методів, методик, способів і навіть засобів навчання та спрямовуються на пріоритетний розвиток особистісних якостей, що спираються на теорії загальнолюдських цінностей, ідеї гуманізації та моделі відносин «суб'єкт – суб'єкт».

Серед традиційно виокремлених інноваційних педагогічних технологій у вищій школі, як-от «інформаційно-комунікативна технологія, кредитно-модульного, проблемного, контекстного, проектного, ігрового, тренінгового навчання» [4, с. 171], нам видається однією з найефективніших, що неминує має дати позитивний результат, технологія проблемного навчання.

«Проблемне навчання – це така організація процесу навчання, сутність якої полягає в утворенні в навчальному процесі проблемних ситуацій, вирішенні та вирішенні студентами проблем» [5], «це метод навчання, в якому

реальні складні проблеми використовуються як освітній інструмент» [1].

Побудова технології проблемного навчання передбачає необхідність створення імпульсу очевидної діалектичної суперечності між тим, що здобувач освіти знає і вміє, та тим, чого він не знає і не вміє для розв'язання поставленого перед ним певного завдання; а отже, запровадження такої технології повинне сприяти зникненню розбіжності між уже наявними компетенціями і тими, які ще тільки мають бути сформованими для відповідності запитів сьогодення й сучасних потреб освіти.

Як свідчить досвід, технологію проблемного навчання краще й легше застосовувати під час вивчення теоретичних аспектів тієї чи іншої дисципліни, оскільки здобувачі освіти можуть висловлювати власне бачення, підтверджуючи думки певними фактами. Проте, на нашу думку, така технологія є досить вдалим вибором і для вивчення курсу сучасної української літературної мови в закладах вищої освіти.

Так, завдання проблемного характеру можна і варто застосовувати під час вивчення будь-якого розділу ОК «Сучасна українська літературна мова». Саме правильно сформульована й окреслена проблема стимулюватиме студентів шукати глибше розуміння теорії, завдання повинні бути такі, щоб для їхнього виконання здобувачі могли звернутися до попереднього матеріалу, до попереднього розділу, зрештою, до змісту іншої лінгвістичної дисципліни, яка вивчалася ними раніше.

До прикладу, під час вивчення фонетики української літературної мови можна запропонувати студентам замість унаочнення готової класифікації звуків / фонем вимовляти кожен звук, відчувати, як він і де в ротовій порожнині твориться, описувати цей процес, а тоді обговорити, порівняти відповіді з класифікацією, яку подають академічні видання. Вирішення такого завдання, звісно, займає більше часу, ніж звичайний лекційний виклад, проте набагато краще запам'ятується, а головне – у подальшій своїй педагогічній діяльності молодий учитель зможе краще пояснити цей матеріал учням.

Формування граматичних компетентностей полягає у виробленні умінь і доведених до автоматизму навичок граматичного оформлення різних мовних одиниць в усному й письмовому тексті. Оскільки для більшості студентів українська мова є рідною, можна стверджувати, що механізми граматичної компетенції в будь-якої людини вироблені з дитинства. Проте залишається велика кількість проблемних питань, які в багатьох так і не вирішені. Тому в освітніх програмах для майбутніх учителів-філологів передбачено вивчення морфології і синтаксису протягом чотирьох семестрів (по два семестри на кожен розділ), що дає змогу максимально засвоїти необхідний теоретичний матеріал.

Так, із-поміж складних питань у морфології чільне місце посідає тема «Закінчення іменників чоловічого роду другої відміни в родовому відмінку однини». Поряд із низкою правил із винятками звертаємо увагу на закінчення іменників з омонімічним граматичним значенням (на зразок *каменя* – *каменя*, *папери* – *папера*). Здобувачам освіти окреслюється проблемне завдання: знайти якнайбільше таких прикладів, з'ясувати їхнє значення за словником, підтвердити власні висновки ілюстраційним прикладом. Далі можна запропонувати роботу в парах або групах, коли викладач із використанням інтерактивних завдань (наприклад, за допомогою ігрової навчальної платформи Kahoot!) перевіряє рівень засвоєння матеріалу.

Лише розуміння синтагматичних особливостей частин мови допоможе мовцю правильно побудувати словосполучення, речення, зрештою – зв'язний текст, що вивчається вже в синтаксисі. Саме на синтаксичному рівні всі мовні одиниці фонетичної, лексичної, морфологічної підсистем мови стають мовленнєвими одиницями й починають виконувати комунікативну функцію. Оскільки синтаксичні конструкції мови тісно пов'язані з інтонацією, то поряд із вивченням семантики і структури синтаксичних одиниць, їхніх синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень важливу роль відіграє пунктуація.

Як відомо, розділові знаки в синтаксисі і правила їх використання – це те, що необхідно

просто вивчити. Особливо це стосується таких тем, як «Тире між підметом і присудком», «Просте ускладнене речення», «Складне речення». Правильно поставити розділові знаки – це вже проблема. Тому питання щодо місця пунктуації у структурі тих чи інших синтаксичних одиниць можна почати демонстрацією на екран однакового речення з різними розділовими знаками: «*Ходімо їсти бабусю*» і «*Ходімо їсти, бабусю*». Це позитивно налаштовує студентів на сприйняття лекційного матеріалу. Для вироблення практичних навичок можна запропонувати текст із різними засобами ускладнення простого речення без пунктуації із завданням поставити розділові знаки і сформулювати правило. Як відомо, у пунктуації є поняття факультативних розділових знаків, тому обґрунтування кожної коми, тире, двокрапки може викликати дискусію, а отже, і вирішення проблеми. Якщо ж студенти не зможуть впоратися із завданням, тоді викладачеві потрібно сформулювати проблему (наприклад, неправильно поставлені розділові знаки в простому ускладненому реченні), вказати на причини, які призвели до цього (незнання правил пунктуації у простому ускладненому реченні), і пояснити матеріал, необхідний для розв'язання проблеми.

Як переконують педагоги-практики, які активно використовують технологію проблемного навчання, головною умовою ефективності її застосування є урахування вікових та інтелектуальних особливостей студентів. Це означає, що запропонована проблема має бути посилюючою для її розв'язання студентами з огляду на їхній рівень лінгвістичної підготовки, тому потрібно враховувати недостатність умінь аналізувати мовні явища більш складного рівня, ніж шкільний, а також відсутність досвіду простеження закономірних загальнолінгвістичних процесів.

Застосовуючи в освітньому процесі різноманітні технології, ми не повинні забувати, що сучасний світ дуже швидко змінюється, а отже, трансформуються й можливості. Так, справжнім викликом 2023 р. і наступних років став штучний інтелект. Як свідчать джерела, до інноваційних освітніх технологій було введено «педагогіку з використанням

інструментів штучного інтелекту (Pedagogies using AI tools), яка передбачає використання інструментів AI, таких як ChatGPT, Bard та інших для підтримки викладання й навчання. Ці інструменти можуть створювати контент, включаючи текст та зображення, і все частіше інтегруються в різні освітні інструменти, платформи» [3, с. 20]. І тут постає спільна проблема в застосуванні будь-яких інших технологій, форм, методів, методик: завдання для здобувачів освіти треба формулювати так, щоб із ним не впорався ШІ. Звісно, ми не зможемо протистояти можливостям ШІ, не зможемо заборонити ним користуватися, проте потрібно показати студентам, що для виконання практичних завдань з української мови цим технологіям усе ж таки бракує закладених знань, тому до результатів діяльності ШІ треба підходити критично.

Отже, у процесі аналізу інноваційних педагогічних технологій стає зрозумілим, що вони так само прогресують, як адекватна відповідь на динамічні зміни суспільства та появу нових матеріальних продуктів людської мисленнєвої діяльності.

Перед викладачами-лінгвістами останнім часом більш загострено постають проблеми пошуків шляхів ефективної підготовки фахівців нової генерації, чому сприяють різноманітні технології навчання. Найдоцільнішою для майбутніх фахівців-філологів вважаємо технологію проблемного навчання, суть якої зводиться до розв'язання свідомо спроектованої викладачем-наставником проблеми завдяки набу-

тому чи активізованому комплексу знань і новим практичним прийомам. У конгломераті цих прийомів варто виокремити такі складники проблемного навчання: проблемна вправа, проблемне запитання, мультимедійні, проєктні, дистанційні технології. Незаперечними з погляду актуальності та перспективності є також особистісно орієнтована технологія та всі інші, що стосуються розвитку комп'ютерних і цифрових технологій, враховуючи ШІ.

Висновки. Незважаючи на революційні цифрові зміни та їхній вплив на всі сфери життєдіяльності людства, пошук нових підходів до навчання, інструментарію для покращення освіти, заохочення молоді вчитися повинен відбуватися на основі тісної гуманітарної взаємодії між здобувачем освіти й педагогом, індивідуального підходу до кожного учасника освітнього процесу, дотримання моделі «суб'єкт – суб'єкт», що й забезпечує головну мету освіти – розвиток творчої, з критичним мисленням, сприйнятливої до різноманітних поглядів і культурних контекстів всебічно розвиненої особистості. Хоча інновації в освіті є закономірним явищем, спрямованим на досягнення високих результатів, а їхнє запровадження повинне сприяти вирішенню низки суперечностей, потрібною вкрай обережно й послідовно поєднувати інноваційні та традиційні педагогічні технології.

Перспективу досліджень вбачаємо в поєднанні в освітній діяльності інноваційних технологій із можливостями штучного інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьоміна І. Як і коли застосовувати проблемне навчання (Problem-Based Learning). *Media «Нова українська школа»*. 2018. URL: <https://nus.org.ua/2018/03/26/yak-i-koly-zastosovuvaty-problemne-navchannya-problem-based-learning/> (дата звернення: 29.03.2025).
2. *Енциклопедія освіти / НАПН України*; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 1040 с.
3. *Інноваційність розвитку вищої педагогічної освіти: від теорії до практики: колективна монографія*. За заг. ред. Л. Л. Хоружої. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 232 с.
4. Костюченко Л. В. Використання інноваційних педагогічних технологій у практиці роботи вищої школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Луганськ: ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2012. № 22. Ч. 3. С. 170–175.
5. *Проблемне навчання у вищому навчальному закладі*. URL: https://pidru4niki.com/12631113/pedagogika/problemne_navchannya_vischomu_navchalnomu_zakladi (дата звернення: 24.03.2025).

THE POTENTIAL OF CERTAIN INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES DURING PROFESSIONAL LINGUISTIC TRAINING COURSE

TORCHYNSKA NATALIYA MYKOLAJIVNA

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Assistant Professor at the Department of Slavic Philology
Khmelnyskyi National University

TORCHYNSKYI MYCHAILO MYKOLAJOVYCH

Doctor of Philology, Professor,
Professor at the Department of Ukrainian Philology
Khmelnyskyi National University

Introduction. The article emphasizes the severity higher pedagogical school modernization problem, defines linguodidactics as a branch of the search for the most appropriate and effective innovative technologies, analyzes the effectiveness of their application during linguistic training, and the progress of eliminating the isolation of modern requests and educational needs from outdated approaches.

The purpose. To find out the specifics of the use of innovative technologies, in particular the technology of problem-based learning, in the training of a modern teacher-philologist in the process of teaching linguistic disciplines.

Methods. The following research methods were used: analysis, synthesis, textbook analysis, pedagogical experiment, generalization of pedagogical experience.

Results. The higher school's activity priority is the development of both fundamental theoretical research and practical-oriented innovative applied studies, which is necessary in the course of training competitive specialists. The thought of the gap existence between fundamental and applied pedagogical innovation is not new.

Philological higher education requires special attention in terms of selection, expediency, and effectiveness of innovative technologies since it is linguists should be the most erudite individuals with national identification and high humane ideals, benchmarks for other members of the community in terms of self-education, and self-improvement.

One of the primary tasks of modern higher education in Ukraine, as well as in global pedagogy, is the need to find new pedagogical technologies, that are based on the rejection of outdated methods, techniques, and even means of education. These technologies are aimed at the priority of personal qualities development, which relies on the theory of universal human values, the idea of humanization, and the model of «subject-subject» relations.

Originality. In order to develop linguistic competencies of a philologist in the study of the modern Ukrainian literary language, we offer various forms of work, which, as the practice of their application shows, bring results.

Conclusions. The aforementioned convinces in the relevance of studying the efficient use of innovative technologies, eliminating or reducing the isolation of modern requests and educational needs from outdated approaches, methods, techniques, and technologies of knowledge presentation and acquisition.

Key words: innovation, innovative pedagogical technologies, problematic learning, problematic exercises, questions, tasks.

REFERENCES

1. Domina, I. (2018). Yak i koly zastosovuvaty problemne navchannia (Problem-Based Learning) [How and when to solve problematic issues (Problem-Based Learning)] *Media "Nova ukrainska shkola"*. <https://nus.org.ua/2018/03/26/yak-i-koly-zastosovuvaty-problemne-navchannya-problem-based-learning/>.
2. Khoruzha, L.L. (Ed.). (2024). Innovatsiynist rozvytku vyshchoi pedahohichnoi osvity: vid teorii do praktyky [Innovative Development of Higher Pedagogical Education: From Theory to Practice]: *kolektyvna monohrafiia*. Vydavnytstvo Lira-K, 232 p.
3. Kremen, V.H. (Ed.). (2009). Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]. Yurinkom Inter, 1040 p.
4. Kostiuchenko, L.V. (2012). Vykorystannia innovatsiynykh pedahohichnykh tekhnolohii u praktytsi roboty vyshchoi shkoly [The use of innovative pedagogical technologies in the practice of higher education]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Pedahohichni*, 22, 3, 170–175.
5. Problemne navchannia u vyshchomu navchalnomu zakladi [Problem-based learning in a higher educational institution] (n.d.). pidru4niki.com. Retrieved from https://pidru4niki.com/12631113/pedagogika/problemne_navchannya_vischomu_navchalnomu_zakladi.